

**Raftul
Denisei**

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

James Joyce

ULISE

Traducere din engleză și note de
MIRCEA IVĂNESCU

Îngrijire de ediție, prefață, cronologie și note de
IOANA ZIRRA

HUMANITAS
fiction

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

La 2 februarie 2022 *Ulysses* a împlinit 100 de ani – o viață extrem de zbuciumată la început, de la dificultatea găsirii unui editor dispus să braveze publicitatea răuvoitoare a puritanilor anglo-americani, mai ales după procesul de obscenitate cu care fusese stigmatizat în America buclucașul episod 13 apărut în 1919 în foileton, și până la ridicarea, târziu, în 1933, în America, și în 1936, în Regatul Unit, a interdicției de publicare și difuzare a romanului. Prin urmare, o comemorăm totodată pe Sylvia Beach, curajoasa inițiatore și finanțatoare a publicării romanului sub egida librăriei Shakespeare and Company din Paris. Lucrul la reeditarea, în acest an omagial, a primei versiuni românești a lui *Ulysses*, pe care i-o datorăm lui Mircea Ivănescu, prin revederea și completarea notelor și a textului tradus de marele poet, s-a bazat pe ediția James Joyce, *Ulise*, Editura Univers, București, 1984, în două volume, și pe republicarea acesteia într-un singur volum, în 1996, ediția Univers și Fundația Culturală Română, prefațată de Ștefan Stoescu. Originalul englezesc, urmărit îndeaproape, a fost cel din seria Penguin, James Joyce, *Ulysses – Annotated Students' Edition*, introducere și note de Declan Kiberd, 1992, care, la rândul său, reproduce ediția standard Bodley Head, Londra, 1960, preluată în 1968 de Penguin Books, având la bază ediția Shakespeare and Company, Paris, 1922. Un instrument foarte util pentru *ready reference* în restaurarea textuală a fost pentru noi versiunea online din 1986, de la Vintage Books, Random House, editor fiind Hans Walter Gabler, în colaborare cu Wolfhard Steppe și Claus Melchior; aceasta reprezintă reeditarea, fără secțiunea sinoptică, a textului standardizat de echipa lui Hans Walter Gabler în urma comparării versiunilor romanului, listate exhaustiv și prelucrate cu un aparat critic sofisticat: James Joyce, *Ulysses. A Critical and Synoptic Edition*, Garland Publishing Inc., New York & London, 1984. Am consultat, de asemenea, două ediții mai recente ale romanului: cea din seria Oxford World's Classics, 1993, datorată lui Jeri Johnson, cu note și un aparat explicativ amplu, bazată pe ediția Gabler, și cea apărută

în seria Alma Classics, în 2012, cu adnotările profesorului Sam Slote de la Trinity College din Dublin, care reia ediția Odyssey Press din 1939.

La revizuirea textului tradus memorabil de Mircea Ivănescu și a notelor sale extrem de utile, intenția a fost de a face modificări minimale, permițând cititorului român să se bucure de soluțiile firești în spirit și în formă găsite de traducător pentru cele mai dificile pasaje din romanul lui Joyce – de pildă, accentele muzicale mimate de episodul 11, *Sirenele*, ori savuroasele parodii din episoadele 14, *Boii Soarelui*, ori 12, *Ciclopul*. De consemnat că aici, ca și în note, Mircea Ivănescu a lucrat pentru identificarea și adâncirea înțelesurilor încifrate ale romanului fără a se sprijini, cum nu era posibil în ultimul pătrar al secolului trecut, pe diversitatea materialelor de referință imediat accesibile în lumea mediatică apărută în deceniile de după 2000.

La confruntare, s-au impus următoarele intervenții în ediția de față: adăugarea (traducerea) unor scurte pasaje lipsă; corectarea unor contrasensuri de detaliu, multe legate de uzul limbii engleze și verificate cu traduceri franceze ale lui *Ulysses*, cea a lui Auguste Morel în colaborare cu Stuart Gilbert, revizuită de Valéry Larbaud și James Joyce (Gallimard, 1948) și cea coordonată de Jacques Aubert (Gallimard, 2004), apoi cu traducerea italiană semnată de Giulio di Angelis (Mondadori, 1960/1988), respectiv, cea a lui Enrico Terrinoni în colaborare cu Carlo Bigazzi (Newton Compton, 2012); înlocuirea virgulei ori a punctului și a virgulei în enumerări cu două puncte, în concordanță cu originalul Penguin. Mircea Ivănescu a tradus unele toponime pentru a le păstra sugestivitatea (de exemplu, „muntele de puf“ pentru „*featherbed mountain*“) – iar noi le-am lăsat ca atare în text. Caracterizată în general prin pertinenta termenilor și precizia mărcilor stilistice, traducerea lui *Ulise* respectă, pe cât posibil, grafia din originalul Penguin, unde aceasta fluctuează, astfel încât, de exemplu, până și „vice-versa“ ajunge să apară în variantele *Vice Versa*, vice-versa și *vice versa*.

De asemenea, nu am intervenit în pasajele ivănesciene, de exemplu, în episodul 13, *Nausicaa*, unde există traduceri mai libere, dar perfect în spiritul originalului englezesc. În schimb, dacă s-au impus corecturi, cum ar fi cele ale jocurilor de sonoritate și sens din episodul 11, *Sirenele*, sau – în special în a doua jumătate a romanului, în episoadele 15, *Circe*, și 17, *Ithaca* – dacă a fost nevoie să punem detaliile textului în concordanță cu pasaje din episoade anterioare, care puteau inclusiv clarifica secvențe rămase până atunci obscure, am făcut modificările necesare, recurgând la textul digital al lui Hans Walter Gabler, care listează toate ocurențele unui termen, evidențiind astfel precizia covârșitoare, de detaliu și de ansamblu, a compoziției joyceene. Cu ocazia confruntării, am constatat că nu de puține ori soluțiile lui Mircea Ivănescu au pătruns spiritul lui Joyce mai în profunzime decât au făcut-o alți traducători.

În cadrul secțiunii de note, trimiterile făcute de traducător la notele unor comentatori au fost comprimate în paranteze, menționând strict numele acestora, fără prenume sau inițiale, după prima ocurență; de asemenea, la titlurile episoadelor menționate în note am introdus și numărul acestora, conform tablei de materii care nu apare în romanul lui Joyce, ci în volumul lui Don Gifford împreună cu Robert J. Seidman, *Ulysses Annotated. Notes for James Joyce's Ulysses*, Dutton Press, New York, 1974, consultat ca e-book, University of California Press, Berkley, Los Angeles, London, 1989. Siglele care desemnează adnotatorii prezentei ediții apar între paranteze la sfârșitul fiecărui text: Mircea Ivănescu, M.I., Ioana Zirra, I.Z.

Pe lângă clarificările și interpretările adnotatorilor din edițiile consultate, lucrul la restaurarea notelor a mai luat în considerare și faptul că notele lui Declan Kiberd citate de Mircea Ivănescu sunt amplificate de reputatul critic irlandez în volumul *Ulysses and Us. The Art of Everyday Life in Joyce's Masterpiece*, Norton, New York, 2009, după cum unele detalii citate de Mircea Ivănescu conform adnotărilor lui Don Gifford și Robert Seidman au trebuit coroborate cu biografia lui Richard Ellmann, *James Joyce*, Oxford University Press, Oxford, New York, Toronto, Melbourne, 1983 (1959). Suzette Henke, *Joyce's Moraculous Sindbook: A Study of Ulysses*, Ohio State University Press, Columbus, 1978 a fost, de asemenea, sursa unor interpretări utile.

Am folosit și contribuția lui Jean Kimball la conferința dedicată centenarului joycean din 1982, „*Freud, Leonardo, and Joyce: The Dimensions of a Childhood Memory*“, text pe care l-am putut consulta datorită profesorului Ștefan Stoenescu, prin volumul *The Seventh of Joyce*, Indiana University Press, Bloomington. Îi mulțumim pe această cale pentru grija și disponibilitatea cu care a urmărit acest proiect – în special dată fiind experiența sa excepțională de anglist, pusă inclusiv la dispoziția poetului traducător al lui *Ulise*, Mircea Ivănescu, și a redactorului lui de carte, Denisa Comănescu, în anii comunismului. Fără inițiativa, competența, tactul și inspirația acesteia ca editor, nici una dintre intervențiile propuse de noi nu ar fi putut ajunge la publicul cititor într-o formă articulată firesc și justificată.

În plus, completările pe care le-am adus notelor au beneficiat de contactele academice fertile din anii 2014–2018 cu comunitatea internațională Joyce, atât la Conferințele anuale de la Roma, dedicate zilei de naștere a lui Joyce, cât și la Bienalele europene de Bloomsday. Nu în ultimul rând, s-au ivit unele sugestii comentând romanul lui Joyce cu studenții Facultății de Limbi Străine de la Universitatea din București.

I.Z.

NOTĂ PRELIMINARĂ LA EDIȚIILE DIN 1984 ȘI 1996

Orice lectură a romanului *Ulise* ar trebui să înceapă prin referirea la cel mai însemnat dintre modelele de inspirație, de elaborare a cărții: *Odiseea*. Fără a reproduce desfășurarea epopeii, romanul lui Joyce se articulează, în fiecare dintre episoadele sale, pe aluzii, trimiteri, paralele la personaje, situații, episoade din poemul homeric. Scriitorul însuși a păstrat multă vreme denumirile astfel legate de *Odiseea*, renunțând însă, la publicarea în volum, la aceste titluri, pentru a-l lăsa pe cititor să descopere singur relațiile respective.

Din acest punct de vedere, care însă nu înseamnă singurul mod de a citi și înțelege cartea, *Ulise* este împărțit în trei mari secțiuni, cele trei episoade inițiale constituind prima dintre acestea. Ea este denumită de obicei *Telemachiada* și îi este dedicată prezentării lui Stephen Dedalus, cel care în economia romanului are rolul fiului lui Ulise, pe punctul de a porni în căutarea tatălui său (una dintre teme majore ale cărții fiind tocmai căutarea, aflarea tatălui, a legăturilor cu tradițiile și originile). Partea cea mai importantă din carte, adică următoarele douăsprezece episoade, ar constitui *Rătăcirile lui Ulise* și este consacrată celui care-l reprezintă pe personajul titular, lui Leopold Bloom, un Ulise modern, rătăcind prin Dublin asemenea personajului homeric peste mări în drum spre Ithaca. Ultimele trei episoade sunt puse sub semnul soției lui Bloom, Molly (Marion), care intervine în fapt numai în ultimul episod (deși este „văzută“, fără a fi numită, și altundeva în carte), dar care aici domină tot mai pregnant finalul romanului. Comentatorii interesați de sublinierea meticulozității cu care Joyce și-a construit cartea insistă și asupra literei cu care începe fiecare dintre aceste secțiuni, în primul rând corespunzând inițialelor celor trei protagoniști: *S* – Stephen, preocupat de propriile complexe și probleme; *M* – Molly Bloom, stăpânind gândurile, dorințele, concupiscentele lui Bloom în partea centrală; și *P* – adică Poldy, diminutivul prenumelui acestuia din urmă, aici constituind centrul în jurul căruia gravitează psihic și fizic celelalte două personaje majore în ultima secțiune. Se atrage atenția mai ales asupra semnificației acestor litere în

silogistica clasică – subiect, termen mediu, predicat. „Pedagogia clasică“, se spune într-una dintre notele erudite ale romanului, „privea secvența S-M-P ca fiind ordinea cognitivă de gândire, deci ordinea în care acești termeni trebuie predați în școală. Analogia cu silogismul, ca de altfel analogia generală cu *Odiseea*, exprimă structura logică și narativă a cărții, pe care cititorul o poate înțelege, dar de care personajele nu sunt în esență conștiente cu totul“ (Gifford-Seidman).

În orice caz, indiferent dacă paralela cu Homer a fost urmărită delicat sau a însemnat doar o „schelărie“, ajutând tehnic la construcția romanului (cum credea, de pildă, Pound – el însuși aflat în mod aproape cert sub influența lui Joyce când a descoperit figura lui Ulise ca factor central opusului său magnum, *Cantos*), personajele și situațiile de aici trebuie înțelese, practic totdeauna, prin referire la cele homerice. La Joyce e vorba de un model de inversiune comică, prin care anumite personaje raportabile la cele din *Odiseea* apar în Dublinul secolului XX, cu grijă transformate la modul pedestru, în primul rând amuzant, și de aici, la modul grav, subînțeles, satiric, amar-ironic, spre a fi condamnate. (Continuând adică acea condamnare a „paraliziei morale“ a Irlandei vremii sale, care l-a determinat pe Joyce să se simtă străin în propria patrie și să se exileze definitiv – așa cum reprezentantul său în roman, Stephen Dedalus, se simte înstrăinat în mijlocul semenilor, și cum celălalt erou, Leopold Bloom, este înstrăinat și însingurat în toate peregrinările sale prin locuri de altminteri atât de jovial populate.)

Dar la fel de importantă, cel puțin pentru înțelegerea psihologiei tânărului Dedalus (și a celorlalte figuri cu rol episodic), este permanenta raportare la cărțile anterioare ale lui Joyce: *Oameni din Dublin* (unde sunt înfățișați o serie de locuitori mărunți ai lumii de aici, în general păstrându-și caracteristicile – aproape totdeauna negative) și, mai ales, *Portret al artistului la tinerețe*. Adolescentul romantic, încrezător în propriile puteri creatoare și în capacitatea artei de a preschimba și înfrumuseța realitatea, așa cum era prezentă acolo, este aici un tânăr deprimat, artist fără operă, mohorât, apăsător de obsesii, de vinovății, bântuit de „remușcătura duhului lăuntric“.

Notele care se referă la fiecare dintre cele optsprezece episoade ale cărții nu au, firește, rolul de a explica acest roman, greu de urmărit în detaliile sale, uneori – de ce n-am spune-o? – pedant articulate, și care, în fond, poate fi citit cu folos – și bucurie estetică majoră – și fără urmărirea amănunțelor și fațetelor ornamentale, să le spunem. Ni s-au părut însă necesare și pentru că, în unele cazuri, psihologia personajelor și evoluția anumitor împrejurări înfățișate se refereau prea strict la conjuncturi de însemnătate pentru irlandezii momentului respectiv, și pentru că am socotit că, descompuse astfel, în amănunte, procedeele de compoziție, tipice pentru un scriitor modern,

livresc și „abstrus“, puteau fi aici exemplificate spre o mai bună înțelegere a unei laturi definitorii a artei moderne. La unele dintre episoade (cum ar fi cele denumite *Aeolus* sau *Ciclopul*), aceste note sunt mai ample și urmăresc mai în detaliu procedeele joyceene. Ele pot fi socotite și ca exemplificări ale unui eventual travaliu de elucidate a acestei cărți – încă o dată spunem, dificilă, dar în nici un caz imposibil de citit. În rest, am căutat să ne menținem la o adnotare care ni s-a părut absolut necesară pentru înțelegerea acțiunii propriu-zise din paginile respective.

La întocmirea acestor note am consultat, printre altele, firește, următoarele lucrări de referință:

– Don Gifford și Robert J. Seidman, *Ulysses Annotated. Notes for Joyce's Ulysses*, Dutton Press, New York, 1974.

– Zack Bowen, *Musical Allusions in the Works of James Joyce. Early Poetry Through Ulysses*, State University of New York Press, Albany, 1974.

– Darcy O'Brien, *The Conscience of James Joyce*, Princeton University Press, 1968.

MIRCEA IVĂNESCU

ULISE

I

SOLEMN¹, rotofeiu Buck Mulligan² – venea dinspre capul scărilor purtând un bol cu clăbuc peste care erau așezate în cruce o oglindă și un brici. Halatul galben, neîncins la mijloc, îi unduia încet în urmă, suspendat pe aerul blând al dimineții. Ridică bolul întru înalt și intonă:

— *Introibo ad altare Dei.*

Oprit locului, privi miop în jos pe scările întortocheate în întuneric și strigă cu asprime:

— Haide sus, Kinch. Vino sus, iezuit înfricoșat.

Înaintă grav și urcă pe suportul rotund al tunului. Se întoarse cu fața și binecuvântă serios, de trei ori, turnul, ținutul dimprejur și munții trezindu-se la viață. Pe urmă, zărindu-l pe Stephen Dedalus, se aplecă spre el și făcu cruci grăbite prin aer, gâlgâind din fundul gâtlejului și tremurând din cap. Stephen Dedalus³, nemulțumit și somnoros, se sprijinise cu brațele de palierul din capul scărilor și privea cu răceală chipul bolborositor și tremurător, acum binecuvântându-l, alungindu-se cabalin, și părul blond, ton-surat, pătat și suflat în nuanța stejarului palid.

Buck Mulligan își aruncă o clipă privirea pe sub oglindă și apoi acoperi repede bolul.

— 'Napoi la barăci, spuse sever.

Adăugă pe ton de predicator:

— Căci aceasta, mult iubiții mei, este o adevărată Cristină⁴: trupul și sufletul, și sângele și plăgile. Aicea, muzică înceată, vă rog. Închideți ochii, domnilor. O clipă. S-a stârnit oarecare neliniște printre corpusculele astea albe. Tăcere, toată lumea.

Își ridică pieziș privirile și scoase un șuierat prelung, grav, ca o chemare, apoi rămase o vreme concentrat în atenție extatică, și dinții albi, regulați, îi străluceau ici-colo în puncte aurii. Chrysostomos⁵. Două șuierături puternice, ascuțite răspunseră din calmul dimineții.

— Mulțumesc, bătrâne, strigă precipitat. Asta-i tocmai ce trebuie. Taie curentul acum, da?

Se lăsă să alunece de pe suportul tunului și-și privi grav spectatorul, strângându-și în vremea aceasta pe lângă picioare faldurile largi ale halatului. Fața durdulie, umbrită, și falca posomorâtă, ovală, aminteau de portretul vreunui prelat, protector al artelor, din evul mediu⁶. Un surâs plăcut i se născu liniștit pe buze.

— Ce batjocură, spuse vesel. Numele ăsta al tău absurd, un grec din vechime.

Arătă o clipă cu degetul, ca într-o glumă între prieteni, și porni spre parapet, răsând de unul singur. Stephen Dedalus urcă, îl urmă leneș până la jumătatea drumului, și se așeză pe marginea suportului, încă privindu-l cum își sprijinea oglinda de parapet, își înmuia pământul în bol și-și săpu-nea obraji și gâtul.

Glasul binedispus al lui Buck Mulligan vorbea înainte.

— Și numele meu e absurd: Malachi Mulligan, doi dactili. Dar are o rezonanță helenică, nu? Săltăreț și însoțit precum însuși țapul. Trebuie neapărat să mergem la Atena. Vii și tu dac-o conving pe mătușă-mea să scuipe douăzeci de lire?

Lăsă pământul la o parte și strigă, răsând încântat:

— Or c-are să vină! Iezuitul slăbănog.

Tăcu deodată, începu să se radă cu grijă.

— Spune-mi, Mulligan, zise Stephen încet.

— Da, iubitele?

— Cât mai stă Haines⁷ aici în turn⁸?

Buck Mulligan își arătă peste umărul drept un obraz ras.

— Doamne, nu-i groaznic? spuse sincer. Un saxon ponderos. Zice că tu nu ești un gentleman. Doamne, englezii ăștia scârboși. Plesnesc de bani și de indigestie. Și-asta pentru că vine de la Oxford. Știi, Dedalus, tu ai adevăratele maniere de Oxford. ăsta nu reușește să te înțeleagă. O, tot numele pe care ți l-am găsit eu e cel mai potrivit: Kinch, lamă de pumnal.

Se rădea precaut peste bărbie.

— Toată noaptea-a aiurat nu știu ce cu-o panteră neagră, spuse Stephen. Unde-și ține pușca?

— Un țicnit mohorât, spuse Mulligan. Te-a băgat în toți sperieții?

— Da, spuse Stephen, cu energie și teamă crescândă. Singur pe întuneric, cu unul pe care nici nu-l cunosc, și delira și se dădea de ceasul morții tot timpul, cum împușcă el o panteră neagră. Tu ai salvat oameni de la înec. Eu, în ce mă privește, nu-s un erou. Dacă el mai stă, eu mă duc.

Buck Mulligan se încruntă la clăbucul de pe lama briciului. Sări jos de pe parapet și începu să se pipăie grăbit prin buzunare.

— Degrabă! strigă năclăit.

Se apropie de suportul tunului și, vârându-și mâna în buzunarul de sus al lui Stephen, spuse:

— Împrumută-ne cârpa ta de nas, să-mi șterg briciul.

Stephen îl lăsă să scoată și să ridice la vedere ținând-o de un colț o batistă murdară, mototolită. Buck Mulligan își șterse frumos briciul. Pe urmă, privind batista, spuse:

— Cârpa de nas a bardului. O nouă culoare artistică pentru poezii noștri irlandezi: verde-flegmă. Aproape că-i simți gustul, nu?

Urcă iarăși pe parapet și privi în larg peste golful Dublinului, iar părul blond, în culoarea stejarului palid, îi tremura molatec în vânt.

— Doamne, spuse încet. Nu e marea întocmai cum îi spune Algy: o mamă căruntă și dulce? Marea verde-flegmă. Marea care te strânge de scrot. *Epi oinopa ponton*. O, Dedalus, grecii. Trebuie să te-nvăț și pe tine. Trebuie să-i citești în original. *Thalatta! Thalatta!* Ea este maica noastră, mare și blândă. Vino și uită-te.⁹

Stephen se ridică și se apropie de parapet. Sprijinit acolo, privi în jos peste apă spre nava poștală care ieșea tocmai pe gura portului Kingstown.

— Maica noastră cea puternică, spuse Buck Mulligan.

Își întoarse brusc ochii mari, cercetători¹⁰, de la mare spre fața lui Stephen.

— Mătușa zice că tu ai omorât-o pe maică-ta, spuse. De asta nu mai vrea să mă lase să am de-a face cu tine.

— Cineva tot a omorât-o, spuse Stephen posomorât.

— Ai fi putut să te pui și tu în genunchi, ce dracu', Kinch, când te-a rugat maică-ta pe patul de moarte¹¹, spuse Buck Mulligan. Sunt și eu un hiperborean¹², ca și tine. Dar când te gândești că mama ta te roagă cu ultima ei suflare să îngenunchezi și să te rogi pentru ea. Și tu ai refuzat. Ai ceva sinistru în tine...

Se întrerupse și-și săpuni iarăși obrazul celălalt. Un zâmbet tolerant îi încreți buzele.

— Dar un cabotin superb, murmură pentru sine. Kinch, cel mai splendid cabotin din toți.

Se rădea cu gesturi egale, grijulii, tăcut, serios.

Stephen, cu un cot odihnindu-i-se pe granitul mâncat de vreme, își lăsă palma pe frunte și își examinează marginea zdrențuită a mânecii de la haina sa neagră, acum lustruită de multă purtare. Suferința, totuși nu suferința iubirii, îi strângea inima. Tăcută, în vis, după moarte venise ea spre el, și trupul istovit înfășurat în giulgiurile largi cafenii îi răspândeau un miros de ceară și de lemn de trandafir, iar suflarea ei se aplecase asupra-i, mută, încărcată de reproșuri, avea mirosul cenușii umezite. Dincolo de mâneca

roasă până la urzeală vedea marea pe care glasul bine hrănit de alături o salutase ca pe o mamă măreață și blândă. Cercul golfului și al orizontului cuprindea o masă lichidă, întunecată, verde. Atunci, alături de patul ei de moarte fusese un bol de porțelan alb primindu-i fierea verde, groasă, pe care și-o smulgea din ficatul putred în spasme zgomotoase, întretăiate de gemete.

Buck Mulligan își șterse iarăși briciul.

— Eh, sărmanul de tine, prăpăditule, spuse cu voce blândă. Trebuie să-ți dau eu o cămașă și niște cărpe de nas. Ce-ți mai fac nădragii de-a doua mână?

— Îmi vin destul de bine, răspunse Stephen.

Buck Mulligan își atacă adâncitura de sub buza inferioară.

— Ce batjocură, spuse mulțumit. De al doilea picior ar trebui să li se spună. Dumnezeu știe ce bețivan sifilitic i-o fi lăsat după el. Am o pereche, drăguți de tot, cu dungi subțiri, cenușii. Ai să arăți pe cinste în ei. Nu glumesc, Kinch. Arăți al dracului de bine când te îmbraci și tu ca lumea.

— Mulțumesc, spuse Stephen. Nu pot să-i port dacă sunt cenușii.

— Nu poate să-i poarte, îi spuse Buck Mulligan chipului din oglindă. Eticheta e etichetă. Pe maică-sa o omoară, dar pantalonii cenușii nu poate să poarte.

Își închise atent briciul și cu vârful degetelor își cercetă, mângâind-o scurt, pielea netezită.

Stephen își întoarse privirea dinspre mare către fața rotofeie cu ochii fumurii albaștri, mobili.

— Tipul cu care-am fost astă-noapte la Vaporul, spuse Buck Mulligan, zice că tu ai p. g. p¹³. El e la Casa nebunilor cu Conolly Norman. Paralizie generală progresivă.

Roti oglinda în semicerc prin aer să-i trimită semnalul de fulgere spre larg, în soarele acum radios peste mare. Buzele-i întredeschise, rase proaspăt, râdeau, ca și dinții scânteindu-i albi. Râsul îi cuprinse tot trupul, puternic, bine legat.

— Uită-te la tine, spuse, bard nenorocit.

Stephen se aplecă să privească în oglinda ce i se întindea în față, imaginea sfâșiată de o spărtură strâmbă, cu părul măciucă. Cum mă văd el și ceilalți. Cine mi-a ales fața asta? Bot de câine, tocmai bun de căutat de purici. Și el tot asta mă întrebă.

— Am șutit-o din camera servitoarei, spuse Buck Mulligan. Pentru ea-i numai bună. Mătușica are grijă să țină totdeauna servitoare urâte pentru micul Malachi. Să nu-l ducă pe el în ispită. Și o cheamă și Ursula.

Râzând iarăși, îndepărtă oglinda de ochii atenți ai lui Stephen.

— Furia lui Caliban când nu-și vede fața în oglindă, spuse. Dacă ar mai trăi Wilde să te vadă.¹⁴

Trăgându-se îndărăt și arătând cu degetul, Stephen spuse amar:

— E-un simbol al artei irlandeze.¹⁵ Oglinda ciobită a unei slujnice.

Buck Mulligan își petrecu deodată brațul pe după al lui Stephen și îl trase în cerc, pe platforma turnului, cu oglinda și briciul sunându-i în buzunarul unde le împinsese.

— Nu-i cinstit să te tot necăjesc așa, Kinch, nu? spuse blând. Dumnezeu știe că tu ai mai mult spirit decât oricare din ei.

Iar fuge. Se teme de bisturiul artei mele, cum mă tem și eu de al lui. Stilet de oțel înghețat.

— Oglinda ciobită a unei slujnice. Spune-i asta bivolului ăluia de oxonian de jos și tapează-l de o guinee. Pute de bani și zice că tu n-ai fi un gentleman. Bătrânul lui și-a umplut punga vânzându-le rachiul zulușilor, sau mai știu eu cu ce altă escrocherie blestemată. Doamne, Kinch, dacă tu și cu mine am putea lucra împreună, poate c-am reuși să facem ceva pentru insula asta. S-o elenizăm.

Brațul lui Cranly. Brațul lui.

— Și când te gândești că tu trebuie să cerșești de la porcii ăștia. Eu sunt singurul care știu cine ești tu. De ce nu ai mai multă încredere în mine? Ce-ai tu împotriva mea? Din cauza lui Haines? Dacă mai face scandal, îl aduc pe Seymour și-i tragem o praftură mai ceva decât i-au făcut atunci lui Clive Kempthorpe.

Țipete tinere de glasuri de bani gata în camera lui Clive Kempthorpe. Fețe palide: se țin cu mâinile de burtă de răs, înghesuindu-se unii într-alții, o, mor! Spune-i-o pe ocolite, Aubrey! Mor! Cu cămașa sfâșiată toată, numai zdrențe fluturându-i prin aer, sare și țopăie în jurul mesei, cu pantalonii în vine, și după el Ades de la Magdalen, înarmat cu un foarfece de croitor. O față speriată de vițel, poleită cu marmeladă. Nu vreau să-mi scoateți pantalonii! Nu mai faceți pe grozavii, boilor, cu mine!

Țipete dinspre fereastra deschisă tulburând seara în curtea pătrată. Un grădinar surd, în șorț, mascat cu chipul lui Matthew Arnold, își împinge mașina de tuns iarba peste pajiștea întunecată, urmărind miop dansul mărunț al firelor de iarbă.¹⁶

Nouă înșine... un nou păgânism... omphalos.

— N-are decât să stea, spuse Stephen. N-am nimic cu el, decât noaptea.

— Atunci ce e? întrebă nerăbdător Buck Mulligan. Hai, scuipe toată chestia asta odată. Eu sunt cât se poate de sincer cu tine. Ce mai ai acuma împotriva mea?

Se opriră, privind peste capul bont de la Bray care se lăsa pe apă precum râtul unei balene adormite. Stephen își desprinsese liniștit brațul.

— Chiar vrei să-ți spun? întrebă.

— Da, ce e? răspunse Buck Mulligan. Eu nu-mi aduc aminte de nimic.

Îl privea pe Stephen drept în față întrebându-l. Un vânt ușor îi trecea peste frunte, unduindu-i blând părul blond nepieptănat și stârnindu-i puncte argintii de anxietate în ochi.

Stephen, deprimat de propria lui voce, spuse:

— Îți amintești de prima zi când am venit la tine acasă după moartea mamei?

Buck Mulligan se încruntă grăbit și spuse:

— Ce? Unde? Nu pot să-mi aduc aminte de toate. Eu țin minte numai ideile și senzațiile. De ce? Ce s-a întâmplat, pentru numele lui Dumnezeu?

— Făceai ceaiul, spuse Stephen, și eu am ieșit pe palier să mai aduc apă caldă. Maică-ta și cineva care era în vizită la voi ieșeau tocmai din salon. Ea te-a întrebat cine e la tine.

— Da? spuse Buck Mulligan. Și eu ce-am zis? Am uitat.

— Ai spus, răspunse Stephen, *A, e numai Dedalus căruia i-a murit dracului mama.*

O roșeață care-l făcea să pară mai tânăr și mai simpatic se ridică în obrajii lui Buck Mulligan.

— Am spus eu asta? întrebă. Și ce? Ce rău e-n asta?

Își scutura nervos stânjenea.

— Și ce e moartea, întrebă, a maică-tii sau a ta sau a mea? Tu ai văzut-o doar pe maică-ta murind. Eu îi văd cum se curăță în fiecare zi la Mater și Richmond și-i mai și taie-n bucățele de scot mațele din ei în sala de disecție. E un lucru scârbos, dracului, și nimic mai mult. Pur și simplu n-are nici o importanță. Tu n-ai vrut să te așezi în genunchi și să te rogi pentru maică-ta pe patul ei de moarte când te-a rugat ea. De ce? Pentru că ai vâna asta blestemată de iezuit în tine, numai că la tine ți-a fost vârâtă pe dos. Pentru mine totul e o batjocură, dracului. Nu-i mai funcționează lobii cerebrali. Doctorului îi spune c-ar fi sir Peter Teazle și culege floricele de pe pătură. Îi faci pe plac până se termină totul. Tu nu i-ai îndeplinit ultima dorință, la moarte, și acuma te bosumfli pe mine pentru că nu mă vâicăresc ca cine știe ce bocitor tocmit cu ora de la Lalouette. Absurd! Presupun c-oi fi spus chiar așa. N-am vrut să-i aduc nici o jignire mamei tale.

Tot vorbind își recăpătase îndrăzneala. Stephen, apărându-și rănile deschise pe care cuvintele acestea i le lăsaseră în inimă, spuse foarte rece:

— Nu mă gândesc la jignirea adusă mamei.

— La ce atunci? întrebă Buck Mulligan.

— La jignirea pe care mi-ai adus-o mie.

Buck Mulligan se învârti pe călcâie.

— O, ce om imposibil! exclamă.

Se îndepărtă grăbit, ocolind de-a lungul parapetului. Stephen rămase la locul lui, privind peste marea liniștită către promontoriu. Marea și linia coastei se întunecaseră. Pulsul îi zvâcnea în ochi voalându-i vederea și-și simțea febra în obraji.

Un glas dinăuntru turnului strigă sonor:

— Ești acolo sus, Mulligan?

— Vin, răspunse Buck Mulligan.

Se întoarse către Stephen spunând:

— Uită-te la marea asta. Ce-i pasă ei de jigniri? Dă-l încolo pe Loyola, Kinch, și haide jos. Saxonul își vrea kaloriile de dimineață.

Capul i se opri iarăși o clipă în susul scărilor la același nivel cu platforma turnului.

— Nu-ți mai face sânge rău toată ziua pe chestia asta, spuse. Eu sunt inconsecvent. Leapădă-te de meditațiile astea mohorâte.

Capul îi dispăru, însă glasul îi răsuna până în susul scărilor psalmodiind:

Și nu te mai trage deoparte să chibzuiești mohorât

La taina amară a iubirii

Căci Fergus își mână acum carele lui regești.¹⁷

Umbre lemnoase pluteau tăcute prin liniștea dimineții dinspre capul scărilor spre larg încotro privea el. La țarm, și mai departe spre larg, oglinda apei se albea, stârnită de pași grăbiți de lumină. Sânul alb al mării întunecate. Accentele îngemănate două câte două. O mână, mângâind coardele harfei, îmbinându-le arpegiile gemene. Vorbe ca valul de albe voluptuos nuntite licărind în fluxul întunecat.

Un nor începu să acopere încet soarele, umbrind golful în verde mai adânc. Îl știa în spatele lui, un bol cu ape amare. Cântecele lui Fergus: l-am cântat, singur în casă, alungindu-i arpegiile sumbre, prelungi. Ușa ei era deschisă: voia să mă audă cântând. Amuțit de spaimă și milă m-am apropiat de patul ei. Plângea în patul ei răvășit. Pentru cuvintele acestea, Stephen: taina amară a iubirii.

Acum unde?

Tainele ei: evantaie vechi de pene, carnete de bal cu margini aurite, parfumate cu mosc, un colier de boabe de chihlimbar în sertarul încuiat. O colivie de păsărele atârnată la fereastra însorită acasă la ea când era fată. Îl ascultase pe bătrânul Royce cântând în pantomima cu Turko teribilul și răsese împreună cu ei toți la cântecele lui:

*Eu sunt cel care
Se bucură tare
De darul invizibilității.*

Râsete fantomatice, împăturite acum și lăsate deoparte: cu mireasmă de mosc.

Și nu te mai trage deoparte să chibzuiești.

Împăturite, puse deoparte în memoria naturii, cu jucăriile ei. Amintiri¹⁸ îi împresurau acum mintea frământată. Paharul cu apă de la robinetul din bucătărie când se pregătea de împărtașanie, un măr scobit, umplut cu zahăr cafeniu, copt pe marginea vetrei într-o seară întunecoasă de toamnă. Unghiile ei frumoase înroșite de sângele păduchilor striviți în cămășile copiilor.

În vis, tăcută, venise spre el, și trupu-i istovit înfășurat în giulgiurile largi răspândea un miros de ceară și lemn de trandafir, iar suflarea ei aplecată asupra-i cu vorbe mute, tainice, avea miros abia simțit de cenușă umezită.

Ochii ei lucitori, privindu-mă din moarte, să-mi cutremure și să-mi încovoiaie sufletul. Asupra mea doar. Lumânarea spectrală să-i lumineze agonia. Lumină fantomatică pe fața ei torturată. Suflarea ei răgușită, înecându-se de oroare, în vreme ce toți se rugau în genunchi. Ochii ei asupra mea, să mă prăvale la pământ. *Liliata rutilantium te confessorum turma circumdet: iubilantium te virginum chorus excipiat.*

Vârcolac! Mestecător de stârvuri!

Nu mamă. Lasă-mă, lasă-mă să trăiesc.

— Kinch, ahoe! Glasul lui Buck Mulligan cânta din turn. Se apropia în sus pe scări, chemând iarăși. Stephen, încă tremurând de țipătul sufletului său, auzi lumina fluidă, caldă, a soarelui și, în aer, în spatele lui, vorbe prietenoase.

— Dedalus, vino jos, ca un băiat cuminte. E gata micul dejun. Haines și-a cerut scuze că ne-a trezit azi-noapte. E-n regulă totul.

— Vin, spuse Stephen întorcându-se spre el.

— Păi haide, pentru numele Domnului, spuse Buck Mulligan. De dragul meu și de dragul tuturor.

Capul îi dispăru, și reapăru iarăși.

— I-am povestit și lui despre simbolul pe care l-ai găsit tu al artei irlandeze. Zice că-i o chestie foarte deșteaptă. Tapează-l de-o liră, vrei? O guinee, vreau să spun.

— Îmi primesc leafa în dimineața asta, spuse Stephen.

— Năimirea de la școală? spuse Buck Mulligan. Cât? Patru lire? 'Mprumută-ne și nouă una.

— Dacă vrei, spuse Stephen.

— Patru lire suverane, strălucitoare, strigă încântat Buck Mulligan. Facem o beție glorioasă să-i uimim pe druzii druidici. Patru lire suverane, atotputernice.

Își zvâcni mâinile în aer și tropăi în jos pe scări, cântând fals cu accent cockney:

*O, ce-o să mai chefuim,
Bând la whisky, bere, vin,
De încoronare,
De ziua-ncoronării!
O, ce-o să mai chefuim
De ziua coronațiunii!*

Lumina caldă de soare zburdând peste mare. Bolul de nichel din care se săpunise strălucea, uitat, pe parapet. De ce l-aș duce eu jos? Sau să-l las aici toată ziua, prietenie dată uitării?

Se îndreptă spre el, îl ținu o clipă în mâini, simțind răceala și mirosul suvițelor cleioase de clăbuc în care rămăsese pământul. Tot astfel am purtat cățuia cu tămâie atunci la Clongowes. Sunt altul acum și totuși același. Un slujitor și eu. Un servitor al servitorilor.

În salonul întunecos, boltit, al turnului, silueta învăluită în halat a lui Buck Mulligan se mișca grăbită în sus și în jos în fața căminului, ascunzându-i și dezvăluindu-i licărirea gălbuie. Două sulite de lumină blândă cădeau pe dușumeaua de lespezi dinspre ferestruicile înguste și înalte: și acolo unde li se întâlneau razele un nor de fum de cărbune și de aburi de grăsime prăjită plutea, rotindu-se încet prin aer.

— Ne sufocăm aici, spuse Buck Mulligan. Haines, vrei să deschizi ușa aia?

Stephen depuse bolul cu clăbuc pe dulap. O siluetă înaltă se ridică din hamacul unde ședea, se îndreptă spre canaturi și deschise ușile interioare.

— Ai cheia? întrebă un glas.

— Dedalus o are, spuse Buck Mulligan. Sfinte Sisoie, mă-nec. Zbieră, fără să-și ridice ochii de pe foc:

— Kinch!

— E-n broască, spuse Stephen, făcând un pas înainte.

Cheia se învârti de două ori cu zgomot aspru și, când ușa greoaie se deschise, lumina și aerul curat intrară bine-venite. Haines se opri în prag, privind afară. Stephen își trase valiza răsturnată pe o parte mai aproape de masă și se așeză așteptând. Buck Mulligan răsturnă prăjeala pe un platou

alături. Pe urmă duse platoul și un ceainic mare la masă, le așeză greoi și oftă ușurat.

— Mă topesc, spuse, cum zicea lumânarea când... Dar, șșșt. Nici un cuvânt mai mult despre asta. Kinch, trezește-te. Pâine, unt, miere. Haines, haide. E gata păpica. Binecuvântează-ne, Doamne, și darurile acestea ale tale. Unde-i zahărul? O, ciorilor, nu-i lapte.

Stephen aduse pâinea, oala cu miere și untiera din dulap. Buck Mulligan se așeză, deodată îmbufnat.

— Ce mai e și cu femeia asta? zise. I-am spus să vină după opt.

— Bem ceai simplu, spuse Stephen. E lămâie în dulap.

— O, dracu' să te ia, pe tine și pe snobii tăi de la Paris, spuse Buck Mulligan. Eu vreau lapte de Sandycove.

Haines se întoarse dinspre ușă spunând liniștit:

— Vine femeia cu laptele.

— Binecuvântările Domnului asupra ta, strigă Buck Mulligan sărind de pe scaun. Stai jos. Toarnă ceaiul. Zahărul e-n pungă. Hei, nu mă descurc singur cu ouăle astea.

Tăie prin omleta din platou și o împărți în trei farfurii, spunând:

— *In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.*

Haines se așeză să toarne ceaiul.

— Vă dau câte două bucăți de zahăr la fiecare, spuse. Dar, zău, Mulligan, faci ceaiul tare de tot, nu?

Buck Mulligan, tăind felii groase de pâine, spuse cu voce tremurată, de femeie bătrână:

— Când m-apuc să fac ceai, fac ceai, cum zice baba Grogan. Și când îmi dau drumul la apă, fac apă.

— Așa ceai, mai zic și eu, spuse Haines.

Buck Mulligan continua să taie pâine și să se umfle-n pene:

— *Așa fac eu, doamnă Cahill*, zice ea. *Doamne, doamnă*, zice doamna Cahill. *Să dea Dumnezeu să nu le faci pe amândouă în aceeași oală.*

Împinse spre comesenii săi, pe rând, câte o felie groasă de pâine înfiptă în țepa cuțitului.

— Țsta-i folclor, spuse foarte serios, pentru cartea ta, Haines. Cinci rânduri de text și zece pagini de note despre oamenii și zeitățile marine ale Dundrumului. În tiparnița surorilor vrăjitoarești, în anul vântului cel mare.

Se întoarse către Stephen și întreabă cu voce suavă, perplexă, ridicând din sprâncene:

— Mai ții minte, frate, despre oala cu ceai și apă de om a babei Grogan se vorbește în Mabinogion sau în Upanișade?

— Mă îndoiesc, spuse Stephen grav.

CUPRINS

Notă asupra ediției / 5

Prefață / 9

Cronologie / 33

Notă preliminară / 49

Partea I / 55

Partea a II-a / 102

Partea a III-a / 568

Note / 735